

Jost, Henryk

"Roman and Islamic Water-Lifting Wheels", Thorkild Schiøler, Odense 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/4, 764-765

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W Hiszpanii nauka Galla spotkała się z dość dużym zainteresowaniem. Listę licznych artykułów na temat frenologii otworzył wydany w 1806 r. w Madrycie *Exposicion de la doctrina del doctor Gall* nieznanego autora, oraz szereg prac na temat paralelnych doktryn magnetyzmu i fizjonomiki.

Najwięcej uwagi poświęcił Granjel biografii i omówieniu dorobku największego propagatora frenologii w Hiszpanii Mariano Cubi y Soler (1801—1875). Cubi w roku 1821 emigrował do Stanów Zjednoczonych, gdzie przebywał do 1828 r. Później był na Kubie i w Meksyku. Tu dał się poznać jako filolog, publikując wiele rozpraw z zakresu języka hiszpańskiego. W 1835 r. ponownie przybył do Stanów Zjednoczonych, gdzie zapoznał się z frenologią. Po powrocie do Hiszpanii rozwinął szeroką działalność pisarską i frenologiczną. Warto zaznaczyć, że Cubi nie był z wykształcenia lekarzem. Pierwsza jego praca na temat frenologii była wydana jeszcze w 1836 r. w Baltimore, a najważniejsza *La Frenologia y sus Glorias* ukazała się w Barcelonie w 1853 r. Wyłożył w niej własną koncepcję frenologii. Cubi interpretował doktrynę Galla za pomocą magnetyzmu i fizjonomiki, stając się przez to prekursorem lombrozjanizmu. Odróżniał 48 zdolności (czynności) mózgu.

Przejęty ideami nowej nauki rozwinął ożywioną działalność popularyzatorską. Podróżował wiele, przez co zyskał sobie przydomek *Frenólogo itinerante*. Przemierzał Hiszpanię we wszystkich kierunkach ze swymi lekcjami, którymi zjednywał sobie liczne zastępy uczniów i zdobywał sławę. Tak jak Gall, nie uniknął przykrości ze strony władz kościelnych, które zwalczały tę doktrynę materialistyczną ze względów teologicznych, a jak wtedy mówiono moralnych. W sumie, omawiana monografia Granjela stanowi interesującą i wartościową lekturę. Liczne reprodukcje z dzieł Cubi obrazują zastosowanie fizjonomiki w interpretacji stanów psychicznych.

Jan Wł. Chojna

Thorkild Schiøler: *Roman and Islamic Water-Lifting Wheels*. Odense 1973. Odense University Press ss. 200, mlb. 1, ilustr. „Acta Historica Scientiarum Naturalium et Medicinalium”. Edidit „Bibliotheca Universitatis Hauniensis”, vol. 28.

Prezentowana tutaj publikacja jest pracą doktorską Schiølera, obronioną w 1973 r. na Uniwersytecie Kopenhaskim. Składa się z ośmiu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym autor podał klasyfikację i omówił ongiś używane i obecnie jeszcze istniejące koła czerpakowe.

Rozdział II zawiera chronologiczny przegląd literatury z lat 1400—1900, dotyczącej znanego powszechnie europejskiego urządzenia hydraulicznego zwanego *paternoster*. *Pro domo nostra* warto zaznaczyć, że nie brak tutaj Stanisława Solskiego, który w *Architekcie Polskim* omówił to urządzenie.

W rozdziale III zebrana jest literatura z lat 700—1400, dotycząca kół czerpakowych używanych w krajach obszaru Islamu oraz *perpetuum mobile*. Dalej (rozd. IV i V) omawia autor urządzenia do czerpania wody, o których mowa w tekstach hinduskich z okresu 300 r. p.n.e. — 1300 n.e. oraz te, które zachowały się w ruinach murowanych budowli wzniesionych w okresie 700 r. — 1300 na obszarze krajów Islamu.

W rozdziale VI autor zajmuje się naczyniami (kubelkami) kół czerpakowych, począwszy od 100 r. aż do naszych czasów, ich formami, pojemnością, wykonaniem.

Zagadnienie koła czerpakowego w archeologii klasycznej rozpatrywane jest w rozdziale VII, w którym dano chronologiczny przegląd znalezisk i szczątków budowli z lat od 1100 p.n.e. do roku 600.

Znajdujemy tu m.in. wiadomość o przetłumaczonym przez prof. Jerzego Man-teuffla dokumencie papirusowym pochodzącym z III w. p.n.e., opublikowanym następnie w pracy *Quelques textes d'Edfou* („The Journal of Iustitia Papyrology” Vol. 3, Warszawa 1949 s. 103—105). Jest to petycja do jednego z Ptolemeuszy o umożliwienie zbudowania urządzenia, „które uratuje kraj od kłęski suszy”. Papirus ten znajduje się w Warszawie i dotychczas nie był badany przez historyków techniki.

Książkę zamykają syntetyczne rozważania z blisko dwutysięcznej historii kół czerpakowych, uzupełnione zestawieniem chronologicznym, obrazującym rozwój tych urządzeń oraz ich geograficzne występowanie na obszarze Basenu Morza Śródziemnego, w Afryce Północnej oraz Azji. Całości dopełniają streszczenie w języku duńskim, fotokopie wybranych rękopisów arabskich oraz indeks krzyżowy.

Zarówno piękna szata graficzna jak i interesująca treść książki sprawiają, że warta jest ona polecenia historykom techniki i historykom kultury materialnej.

Henryk Jost

Mieczysław Skulimowski: *Mikołaj Kopernik wybitny przedstawiciel medycyny XVI wieku w Polsce. 1473—1543*. Kraków 1973 Wyd. Akademia Medyczna w Krakowie ss. 61, ilustr., bibliogr.

Wśród wielu prac związanych z obchodami 500-lecia urodzin Kopernika nie brak i takich, które omawiają jego działalność jako lekarza. Pośród nich ukazała się wydana przez Akademię Medyczną w Krakowie praca doc. Skulimowskiego. Autor podał w niej dość zwięzłą biografię uczonego, z położeniem nacisku na studia lekarskie i działalność praktyczną na polu leczenia. Kopernik rozpoczął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku akademickim 1491/1492, a zakończył w 1495 r. W związku z tym Skulimowski podtrzymuje tezę, że podczas czteroletniego pobytu w Krakowie Kopernik obok astronomii, matematyki i astrologii rozpoczął studia medyczne i tej sprawie autor poświęca wiele miejsca. Dlatego czytamy wiele o działalności i charakterystyce profesorów Akademii, domniemanych nauczycieli Kopernika.

Teza o rozpoczęciu studiów medycznych w Krakowie obecnie nie znajduje jednolitego zrozumienia, dlatego mogłaby być potraktowana marginalnie, a jako dyskusyjna powinna zostać szerzej omówiona w publikacjach bardziej naukowych. Ta sama uwaga dotyczy spornego faktu, a mianowicie, czy Kopernik uzyskał stopień doktora medycyny. Autor przychyła się raczej do zdania, iż studia medyczne zostały prawdopodobnie uwiecznione stopniem doktora medycyny i filozofii, co starał się znanymi przesłankami udowodnić.

Poza tymi dwoma punktami nie miałbym co do treści broszury żadnych zastrzeżeń, a jedynie pragnąłbym podkreślić wyjątkowo jasne i wnikliwe potraktowanie działalności Kopernika na dworze biskupów warmińskich i trafną ocenę jego działalności jako lekarza na tle epoki.

Pracę tę sygnalizujemy jako bardzo wartościową pozycję, przedstawiającą w sposób przystępny działalność lekarską Kopernika i jako taką pragnęlibyśmy zalecić ją szerokim rzeszom czytelników. Liczne i trafnie dobrane ilustracje dopełniają treść książeczki. Na końcu umieszczono dosyć obszernie streszczenie w języku angielskim.

Jan Wł. Chojna